

W ostatnich dwustu latach krajobraz Europy zdominowały aktywnie eksploatowane złoża węgla kamiennego. Największe z nich znajdowały się w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Francji, Belgii, Holandii, Hiszpanii, a także w europejskiej części ZSRR (Donieckie Zagłębie Węglowe). Wydobycie węgla kamiennego i związany z nim przemysł umożliwiły globalną modernizację kontynentu i powstanie cywilizacji wysokoenergetycznej, napędzanej węglem. Odchodzenie od węgla stwarza możliwość nowego spojrzenia na historię wydobycia jako na pewną całość. W projekcie proponujemy przebadanie historii kultury ostatniego działającego zagłębia węglowego w Europie. Chcemy w ten sposób pokazać, że proces dekarbonizacji musi objąć oprócz sfery ekonomii, gospodarki i polityki także sferę kultury, a wycofywanie się z węgla powinno zostać poprzedzone wyjaśnieniem sieci powiązań między środowiskiem, potrzebą jego eksploatacji i koniecznością jej zakończenia. Deep mapping, który proponujemy, ma uchwycić te zależności, zwizualizować je, a następnie stać się ponadregionalnym przykładem, jak skutecznie, w oparciu o humanistykę cyfrową, bazy danych i historię kultury, przeprowadzać proces dekarbonizacji.

Celem naszych badań jest uchwycenie związków między warunkami środowiska naturalnego, panującymi w Górnśląskim Zagłębiu Węglowym (GZW), a jego kulturą w odniesieniu do geologii węgla kamiennego i przemysłu ciężkiego. Uważamy, że związki te są z jednej strony bardzo mocne i posiadają długą tradycję, z drugiej są wciąż nieprzebadane ciekawymi i nowoczesnymi metodami. Uchwycenie tych związków uważamy za kluczowe w procesie dekarbonizacji GZW, dlatego jednym z najważniejszych celów projektu czynimy wypracowanie modelu tej dekarbonizacji, opartej na zrozumieniu specyfiki kultury ukształtowanej przez bliski wpływ eksploatowanych przez człowieka pokładów węgla kamiennego.

Mapa, jaką chcemy dzięki tym rozpoznaniom przygotować, będzie pierwszą na świecie mapą zagłębia węglowego, na której znajdą się wszystkie minione i aktualne zakłady przemysłowe związane z węglem, wszystkie czynne i wyeksploatowane pokłady węgla, oraz wszystkie odpowiadające im teksty literackie i artefakty, jakie uda się z tymi punktami powiązać. Taka mapa nie tylko pozwoli przywrócić pamięć węgla i zrozumieć skalę jego wpływu na kulturę, ale też ujawni skalę oddziaływania przemysłu na środowisko, ponieważ znajdą się na niej także ślady antropopresji i antropocenu, takie jak hałdy czy wyrzucone ze swoich koryt, uregulowane bądź zmienione w kanały rzeki-ścieki.

W projekcie będzie pracować 14-osobowy zespół (7 osób z PL, 7 osób z CZ) historyków literatury, kultury, antropologów, geografów i znawców fotografii z Uniwersytetu w Ostrawie i Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zespół będzie pracował nad materiałem w trzech językach (czeskim, polskim i niemieckim). Na poszczególnych etapach będzie pracować część zespołu: etap 1 – 13 osób, etap 2 – 10 osób, etap 3 – 10 osób, etap 4 – 8 osób. W ramach projektu planowane jest osiągnięcie czterech celów szczegółowych: opracowanie koncepcji kultury GZW w horyzoncie dekarbonizacji, określenie roli dekarbonizacji w gromadzeniu dziedzictwa węgla poszczególnych regionów pogórnich/górnich, opracowanie koncepcji historii środowiskowej węgla i historii kultury/ literatury środowiskowej węgla, zinwentaryzowanie i zmapowanie możliwie szerokiego archiwum kulturowego GZW.

Efektom prac będzie ogólnodostępna, cyfrowa mapa kultury GZW, numer czasopisma środowiskowego przygotowany przez cały zespół oraz trzy artykuły napisane przez oboje PI, Martę Tomczok i Jana Malurę.